

ΤΟ ΙΕΡΟ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ ΠΑΛΛΗΝΙΔΟΣ

(στο οικόπεδο Θανοπούλου - Φλώρου)

Μαρία Πλάτωνος-Γιώτα
Αρχαιολόγος της Β' ΕΠΚΑ

Ο ναός και το ιερό της Αθηνάς Παλληνίδος, ένα από τα σπουδαιότερα και περισσότερο μνημονευμένα αρχαία ιερά της Αττικής, εντοπίστηκε την άνοιξη του 1994 στην περιοχή του Σταυρού του Γέρακα, κατά τη διάρκεια σωστικής ανασκαφής στη συμβολή των οδών Ανδρούτσου και Ζαλόγγου, όπου το οικόπεδο ιδιοκτησίας Θανοπούλου και Φλώρου.

Ο εντοπισμός της θέσης του ιερού υπήρξε μεγάλο, αλλά απραγματοποιήτο μέχρι τώρα, όνειρο όλων των πρωτοπόρων μελετητών της αρχαίας τοπογραφίας της Αττικής. Το εύρημα ήταν απρόσμενο, αφού το ιερό ανεζητείτο ανατολικότερα από την πραγματική του θέση. Η περιοχή άλλωστε του Σταυρού δεν ελεγχόταν ως το 1994 οικοδομικά από την Αρχαιολογική Υπηρεσία.

Η εξαιρετική τύχη οφείλεται αποκλειστικά στην ευαισθησία των ιδιοκτητών του οικοπέδου κ.κ. Φλώρου και Θανοπούλου, οι οποίοι, έχοντας υπόψη τις καταστροφές αρχαίων που έγιναν από τους γείτονές τους, επέλεξαν, ευτυχώς για μας, τον δρόμο των νομότυπων διαδικασιών και ειδοποίησαν την Υπηρεσία μας για την εκσκαφή.

Οι άφθονες ενδείξεις και η αποκάλυψη του σχεδίου της κάτοψης του κτηρίου μάς οδήγησαν γρήγορα στην ταύτισή του με τα θεμέλια του κλασικού ναού της Αθηνάς στην αρχαία Παλλήνη, όπου το ιερό μνημονεύεται ήδη από τα χρόνια του Πεισιστράτου.

Η σημασία της εύρεσης ενός τέτοιου μνημείου είναι φανερή, γιατί, εκτός από την αποκάλυψη αυτού καθ' εαυτού του ναού –ενός από τους λίγους που υπάρχουν στην Αττική–, μας προσφέρεται η δυνατότητα της μελέτης ενός ακόμη δείγματος της ναϊκής αρχιτεκτονικής σ' αυτό το σημαντικό ιερό των χρόνων του Παρθενώνα¹, αλλά και του εντοπισμού της τόσο σημαντικής αρχαίας πόλης της Παλλήνης.

Ναός Παλληνίδος Αθηνάς,
Γενική όψη της
ανασκαφής από το Δ.
(Ανατ. περσο-πρόσταση -
πρόδρομος).

Η Παλλήνη ανήκε στην Αντιοχίδα φυλή, από την εποχή όμως του Θησέα έπαψε ν' αποτελεί αυτόνομο κράτος και εντάχθηκε στο πλαίσιο της Αθηναϊκής πολιτείας. Από τότε παρέμεινε ένας από τους πιο σημαντικούς δήμους του κράτους των Αθηνών. Ο κατοίκος της ονομαζόταν, σύμφωνα με τον Δ. Σουρμελί², Παλλήνης, Παλληναίος και Παλληνίτης, αλλά επικρατέστερα Παλληνεύς. Ο ίδιος γράφει: "κατέστη δε ο δήμος αυτός ονομαστός και διά τον αυτόθι ναόν της Παλληνίδος Αθηνάς και διά την μάχην του Πεισιστράτου μετά των εναντίων του".

Η Παλλήνη, όπως φαίνεται από αναθηματική επιγραφή των μέσων του 4ου αι. π.Χ., που βρέθηκε εντοιχισμένη στην εκκλησία της Αγ. Τριάδας (σήμερα Αγ. Γιάννης Θεολόγος), κοντά στον Σταυρό, και δημοσιεύτηκε από τον W. Peek³, ήταν η ηγεμονεύουσα πόλη ενός "κοινού"⁴ με κέντρο το ιερό της Παλληνίδος. Το κοινό της Παλληνίδος, αν στρωθούμε στα δημοτικά των 4 αρχόντων οι οποίοι αναφέρονται στην επιγραφή (που είναι κατάλογος αρχόντων και παρασιτών⁵ του ιερού), συμπεριλάμβανε, εκτός από την Παλλήνη, τους δήμους του Γαργητιού, της Παιανίας και των Αχαρνών⁶. Σύμφωνα με τον Αθηνάιο, οι παράστοι ήταν αρχικά μόνο δώδεκα σ' όλη την Αττική. Γι' αυτό σε μερικούς δήμους λατρεύονταν δύο ή περισσότεροι θεοί, υπηρετούμενοι από έναν

παρασίτο, ενώ σε άλλους δήμους ο θεός που λατρεύονταν δεν είχαν στην υπηρεσία τους παρασίτους.

Οι θεοί που φιλολογικά μαρτυρούνται ότι υπηρετούνταν από παρασίτους είναι ο Ηρακλής, ο Απόλλων, οι Άνακτες (Κάτωρ και Πολυδεύκης) και η Αθηνά Παλλήνη. Η Αθηνά Παλλήνη ήταν λοιπόν ανάμεσα στους ελάχιστους θεούς της αρχαιότητας που είχαν παρασίτους. Αρχικά δεν γνωρίζουμε πόσους, όμως στα χρόνια της επιγραφής του Peek είχε 28(!), προερχόμενους από δήμους πολύ απομακρυσμένους από την Παλλήνη, όπως οι Λαμπτρές, οι Κηδές, η Πλωθεία, η Κήφισιά, η Αγιαλαία, οι Λυκαονές, η Ανακεία, η Οα, ο Κολωνός κ.α. Αυτό είναι ένα στοιχείο που δείχνει την αήγη τη θεάς και τη μεγάλη απήχηση που είχε το ιερό της στους πιστούς της σε όλους τους δήμους της Αττικής. Επεξηγηματικές της επιγραφής που δημοσίευσε ο Peek, αλλά και πολύτιμες πηγές για την κατανόηση της λειτουργίας του ιερού της Παλλήνης, είναι οι δύο αναθηματικές επιγραφές που αναφέρονται από τον Αθάνατο, V234 και V235α', από τη γραφή του Πολέμωνος "Ἐπὶ παρασίτων", ο Πολέμων είχε αντιγράψει τις επιγραφές από το έργο ενός περιηγητή της εποχής του, του Θεμισώνας, με τίτλο "Ἐν τῷ περὶ Παλλήνης"⁹, που είχε χάσει, και περιλάμβανε κατάλογο ιερών νόμων.

Αναφέρουν λοιπόν οι επιγραφές η πρώτη: «Ἐν δὲ Παλλήνιδι τοῖς ἀναθήμεσι ἐπιγέγραπται τάδε: ἄρχοντες καὶ παρασίτοι ἀνέθεσαν οἱ ἐπὶ Πυθωδῶρου Ἀρχοντος, στεφανωθέντες χρυσῷ στεφάνῳ... ἐπὶ Διφίλης ἱερείας παρασίτοι Ἐπίλυκος Νικοστράτου Γαργήτιος, Περικλής Περικλείτου Πιτθεύς, Χαρίνος Δημοχάρου Γαργήτιος...». Η δεύτερη: «ἐπιμελειῶσι δὲ τὸν βασιλεὺς τὸν ἀεὶ βασιλεύοντα καὶ τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς παρασίτους, οὓς ἂν ἐκ τῶν δήμων προσαίρωται καὶ τοὺς γέροντας καὶ τὰς γυναῖκας τὰς πρωτοπόσους».

Η πρώτη επιγραφή χρονολογείται από το όνομα του άρχοντα Πυθωδῶρου, που ήταν επώνυμος άρχοντας στην Αθήνα το 431/2, και από το όνομα της ἱερείας της Αθηνάς Διφίλης. Επίσης από τα ονόματα του Ἐπίλυκου Νικοστράτου Γαργήτιου και του Γαργήτιου Χαρίνου, δύο προσώπων που αναφέρονται σε δύο ακόμα επιγραφές του β' μισού του 4ου αι. π.Χ. από την Αγορά⁹⁰. Ο τίτλος του "άρχοντας", που αναφέρεται στην επιγραφή του W. Peek, είναι γνωστός και από άλλα "κοινά"⁹¹. Οι άρχοντες λειτουργούσαν ως επικεφαλής της ἱερῆς Συνόδου και του ἱεροῦ Συμβουλίου του Κοινού. Στην επιγραφή αναφέρονται τουλάχιστον 4 άρχοντες. Η ἱερεία που αναγράφεται στην επιγραφή ----λης ἱερ---- μπορεί να είναι η Διφίλη¹⁰, και η επιγραφή μπορεί να συμπληρωθεί, κατά τον Peek: «Οἱ ὑπογεγραμμένοι ἀνέθεσαν στεφανωθέντες, ἐπὶ Διφίλης ἱερείας».

Σημαντικότερο στοιχείο για τη σπουδαιότητα του ἱεροῦ της Αθηνάς στην Παλλήνη είναι η συμμετοχή του "άρχοντα βασιλέα" της Αθηνάς στις τελετουργίες που γίνονταν στο ἱερό (ἐπὶ Πυθωδῶρου άρχοντος).

Από την περιοχή της Παλλήνης προέρχονται επίσης δύο ακόμη επιγραφές που σχετίζονται με το ἱερό: η βουτροφηδῶν επιγραφή του Αριστοκλέους (CIN 23), και μία άλλη που αναφέρεται στα ἱερά χρήματα του ἱεροῦ. Η τελευταία βρέθηκε από τον L. Ross στα κτήματα της Μονῆς Πεντέλης, στον Γέρακα Αττικής (CIN76). Το ἱερό της Παλλήνης μνημονεύεται από πολλούς συγγραφείς και ποιητές της αρχαιότητας. Ο Ηούχιος γράφει: «Παρθένου Παλλήνης ἑσθῆς ἑστὶ γὰρ ἱερὸν Ἀθηνᾶς ἐν Παλλήνιδι». Ο Αριστοτέλης στην Αθηναίων Πολιτεία, XV3 και XVII4: «Νικήσας δὲ τήν

ἐπὶ Παλλήνιδι μάχην καὶ λαβὼν τήν πόλιν...» και «ὄθεν καὶ ἡ πρὸς τοὺς Ἀργεῖους ἐνέστη φίλια καὶ συμμαχέασαντο χίλιοι τήν ἐπὶ Παλλήνιδι μάχην Ἱγχιαιστράτου κοίμαιντος».

Ο Ευριπίδης στην τραγωδία του Ἡρακλείδης αναφέρει δύο φορές το ἱερό της Παλλήνης (στ. 649 κ.εξ.): «Παλλήνης γὰρ ἑκαπάρων πάγος...».

«θανόντα γὰρ με θάψεθ' οὐ τὸ μόριμον διας πάριθε παρθένου Παλλήνης».

Από τα αποσπάσματα αυτά φαίνεται καθαρά ο σεβασμός του Ευριπίδη στο ἱερό της Παλλήνης Ἀθηνᾶς. Απ' αυτό συμπεραίνουμε και τη σήμη που πρέπει να είχε το ἱερό στα χρόνια του μεγάλου τραγουκίου ποιητή (485-406 π.Χ.), αφού ο ἥρωας της τραγωδίας, ο Ευρυσθέας, δεν θα ανέφερε ένα ἄσημο και ἄγνωστο στους θεατές ἱερό, αλλά ένα ἱερό που ὅλοι ἤξεραν πού βρισκόταν και πόσο ήταν ονομαστό.

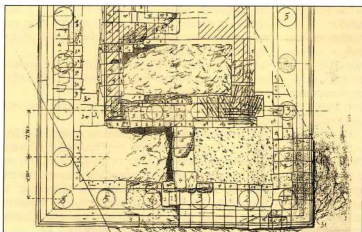
Άλλη μνεία του ἱεροῦ κάνει ο Αριστοφάνης στους Ἀχαρνείς (στ. 234-236), που παρουσιάσθηκαν στα "Λήγναια" το 425 π.Χ., δύο χρόνια μετά την παρουσίαση της τραγωδίας του Ευριπίδη (427 π.Χ.). Ο Αριστοφάνης διαλέγει τον χώρο της Βαλλήνης¹¹ (Παλλήνης), ως χώρο όπου κρύβεται καταδικωμένος από τοῦς Ἀχαρνείς ο Ἀμφίθεος, ο απεσταλμένος του Δικαιοπολή, που είχε κλείσει για λογαριασμό του ιδιωτικὴ εἰρήνη με τοὺς Σπαρτιάτες μετά το πρώτο ἔτος του Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Οι Ἀχαρνείς είναι εξοργισμένοι, επειδή οι Σπαρτιάτες τοὺς είχαν ρημάξει τα ἀμπέλια και τις περιουσίες τοὺς κατὰ την εἰσοβολή του Ἀρχίδαμου στην Αττική (431 π.Χ.). Η επιλογή του χώρου της Παλλήνης, εκτός από την επιδίωξη του κωμικοῦ ποιητῆ να δηλώσει το σεβασμὸ του στο ἱερό της Παλλήνης, δείχνει και τη σαφὴ διάθεση του ἀπέναντι στον Ευριπίδη, συγκαλυμμένη πάντως με τη μικρὴ ἀλλαγὴ του ονόματος, ἀπὸ Παλλήνη σε Βαλλήνη.

Η κυριότερη ὁμως ἀναφορά του ἱεροῦ της Παλλήνης Ἀθηνᾶς είναι αὐτὴ του Ηρόδοτου (I 62, 3). Κατὰ τον Ηρόδοτο, ἐδῶ ἔγινε ἡ μάχη του Πλειοστράτου με τοὺς Ἀλκμεωνίδες, ὅταν πρόθεσὶ τοῦ ἦταν να ἐπιβάλει για τρίτὴ φορὰ τὴν τυραννία του στοὺς Ἀθηναίους (το 541 ἢ 539 π.Χ.).

Κρηπίδα ανατολικού πετρώου κτιρίου νότιος διοικηριστικός τοίχος θεμελίων πετρώου από τα ΒΔ.

Σχέδιο ανατολικού περασίου-πρόδρομου. Υπολογισμός μεταξονίων.

Ο Πεισίστρατος, αρχηγός (από την επιχοπή του Σόλωνα) των Διακρίτων, των κατοίκων των ορεινών και άγονων εκτάσεων της ΒΑ Αττικής, αφού είχε εξουσιάσει δύο ήδη φορέες ως τύραννος τους Αθηναίους¹², βρισκόμενος διωγμένος από τους Αλκμεωνίδες (Μεγακλή) και τους Αριστοκλαίους (Λυκούργο), στην Ερέτρια. Από εκεί πήγε στο Παγαίο της Μακεδονίας, στα μεταλλεία χρυσού και αργύρου, μάζεψε χρήματα, στρατολόγησε μισοφόρους και επέστρεψε στην Ερέτρια, όπου δέχτηκε τη βοήθεια πολλών πόλεων τις οποίες είχε βοηθήσει ο ίδιος στο παρελθόν (Θήβα, Άργος, Νάξος). Στη συνέχεια, με πλοία των Ερετριέων αποβιβάστηκε στον Μαραθώνα και στρατοπέδευσε εκεί. Στον Μαραθώνα είχε πολλούς οπαδούς που θα τον βοηθούσαν να καταλάβει την εξουσία. Η επιλογή του Μαραθώνα είχε επίσης και μεγάλη στρατηγική σημασία, γιατί η προσέλαση προς την Αθήνα μέσω Παλλήνης θα ήταν ευκολότερη απ' όσο θα ήταν από τη Βοιωτία και τη ΒΔ Αττική, λόγω εδαφικών κωλυμάτων. Οι Αθηναίοι, με επικεφαλής τον Μεγακλή και τον Λυκούργο, αν και πληροφόρηθηκαν τη συγκέντρωση στρατού και τις προετοιμασίες του Πεισίστρατου, αδράνησαν αδικαιολογήτως, και μόνο όταν ο τεράστιος στρατός εκείνου κινήθηκε προς την Αθήνα συνειδητοποιήσαν τον κίνδυνο και έσπευσαν να τον συναντήσουν.

Το σώρουπο αι δύο στρατοί ήταν στρατοπεδευμένοι στην Παλλήνη, κοντά στο ιερό της Παλλήνης Αθήνας. Εκεί παραοισάστηκε στον Πεισίστρατο ο μάντης Αμφίλοχος ο Ακαρνανός και του έδωσε χρησμό, σύμφωνα με τον οποίο οι θύνοι (τόνοι) θα έπεφταν στα δάχτυλα τη φεγγαρόφωτη νύχτα. Ο Πεισίστρατος, ερμηνεύοντας τον χρησμό κα-

τά βούλησαν, επετέθη τη νύχτα με σφοδρότητα. Οι Αθηναίοι, παρά τον αιφνιδιασμό, έδωσαν σκληρή μάχη αλλά υπέκυμαν. Ο Πεισίστρατος κατάλαβε την εξουσία (τρίτη τυραννίδα, 539-527 π.Χ.). Ο τύραννος τιμήσε τους νεκρούς που πέσανε στη μάχη και ίδρυσε μνημείο, το "πολυάνδριον" των κούρων Αθηναίων, το οποίο δεν έχει εντοπισθεί μέχρι σήμερα.

Λέγεται επίσης ότι στην Παλλήνη έγινε και άλλη μάχη τον Πεισιστρατιδών (του Ιππία) με τους Αλκμεωνίδες το 510 π.Χ., όμως γι' αυτήν δεν υπάρχει αξιόλογη τεκμηρίωση¹³, ίσως επειδή η τελική έκβαση του αγώνα κρίθηκε στην Ακρόπολη, όπου ο Ιππίας πολιορκήθηκε και τέλος παραδόθηκε στους αντιπάλους του. Ο Ηρόδοτος (Η-83 και Η-93) αναφέρει έναν Αμενία, ήρωα από την Παλλήνη, που πολέμησε ηρωικά στη ναυμαχία της Σαλαμίνας, και μάλιστα κατοδύωμε με το πλοίο του την Αρτεμισία.

Η Παλλήνη συνδέεται και με πολλούς αττικούς μύθους, μερικώς από τους οποίους αναφέρουμε με συντομία.

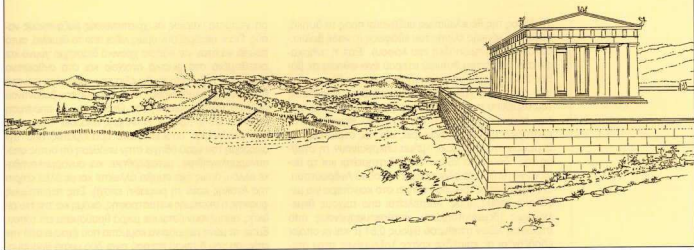
Ο μύθος λέει ότι εδώ έγινε η γιγαντομαχία, ο αγώνας μεταξύ γιγάντων και θεών του Ολύμπου. Η Αθηνά σκότωσε τον γίγαντα Πάλλαντα και, αφού τον έδωσε, κάλυψε το σώμα της με το δέρμα του. Επιχειρείται έτσι να εξηγηθεί το όνομα Παλλάς που είχε δοθεί στην Αθήνα και να συνδεθούν οι μυθικοί Παλλαντίδες με τη θεά της Αττικής¹⁴. Μια παραλλαγή του μύθου λέει ότι οι κάτοικοι της Αττικής πίστευαν πως η Αθηνά σκότωσε τη Γοργόνα, κόρη της Γης, ένα φρικτό τέρας που είχε πολεμήσει στη μάχη μαζί με τους γίγαντες, και φόρεσε το δέρμα της ως θώρακα. Το κεφάλι της (το "Γοργονείον") το έβαλε στη μέση της ασπίδας της και όπως το έβλεπε απολιθωνόταν.

Αλλά και με τον γιο του Αιγέα, τον Θησέα, και το συνιοκίμο του συνδέεται η Παλλήνη. Ο Πάλλας, γιος του Πανδίωνα, αδελφού του Αιγέα, που κατείχε την ανατολική Αττική, μαζί με τα 50 παιδιά του (τους Παλλαντίδες) πολέμησαν κατά του Θησέα, διαδόχου του θρόνου της Αθήνας, γιου της Αίθρας (κόρης του βασιλιά της Τροίζινας), για την βασιλεία των Αθηνών. Του έσπασαν ενέδρα ΒΔ της Παλλήνης, στον Γαργητό, ενώ μια άλλη ομάδα προχωρούσε παραπληντικά προς την Αθήνα από την Σφητεια όδο της Μεσογαίας. Ο Λεύς ο Αγωνούσιος πρόδωσε στον Θησέα το σχέδιο των Παλλαντιδών και ο Θησέας νίκησε στη μάχη. Μετά τη νίκη του καλύτερα να ενισόσε τους κατοίκους της Αττικής, και έτσι η μάχη αυτή ήταν το ορόσημο στη συνένωση όλης της Αττικής κάτω από την εξουσία της Αθήνας¹⁵, που από τότε άρχισε να γίνεται μεγάλη δύναμη. Τότε καθιερώθηκε η μεγάλη γιορτή των "Συνονικιών". Ο Θησέας πάντρεψε τον γιο του Ιππόλυτο με την αδελφή των Παλλαντιδών Αρκία και "ούτως επήλθεν η ένωση Αθηναίων και Παλλαντιδών"¹⁶.

Ένας άλλος μύθος, που σχετίζεται με την Παλλήνη, αναφέρεται στην ιστορία του Ερχιθόωνιου, γιου της Γης. Ο Ηραστής θέλησε να κάνει παιδί με την Αθηνά (χωρίς να θέλει και εκείνη), με αποτέλεσμα η θεά να ριζεί το σπέρμα του στη γη. Έτσι γεννήθηκε ο Ερχιθόων, που η Αθηνά, κλεισμένος σε καλάθι, τον εμπιστεύθηκε στη τρεις κόρες του βασιλιά της Αθήνας, την Έρση, την Άγλαυρο και την Πάνδροσο, με την εντολή να μην το ανοίξουν. Η θεά πήγε στην Παλλήνη για να βρει βράχο κατάλληλον να χρησθαλισσει για αντέγερμα του ιερού της λάρου. Στην επιστροφή της, μια κουρούνα της αποκάλυψε πως αι κόρες του Κέκροπα άνοιξαν από περιέργεια το καλάθι. Η Αθηνά, έραλλη από θυμό, άφησε να πέσει από τα χέρια της ο βράχος που κουβαλούσε και που έγινε λάρος που ονομάστηκε "Λυκαβηττός"¹⁷. Η μετάβαση της Αθηνάς στην Παλλήνη αποδεικνύει τη σύνδεση της θεάς με τον χώρο αυτό από τα πολύ παλιά χρόνια, μπορεί μάλιστα, όπως υποστηρίζουν μερικοί, η λατρεία της να είχε ξεκινήσει από εδώ. Ακόμη όμως και να μην αληθεύει αυτό απόλυτα, η λατρεία της θεάς στο χώρο πρέπει να είναι πολύ παλιά, όπως συμπεραίνουμε και από τα πτηνομορφα ειδώλια που βρίσκονται στην επίχωση των θεμελίων του κλασικού ναού και προέρ-

Αναπαράσταση της υψώσεως της στήλης σε σχήμα λεοντοκεφαλής. Στιem de Jong.

Αναπαράσταση του ναού.
Σχέδιο Μ. Κορρέ.

χονται από γειτονικό αρχαιότερο ιερό. Χρονολογούνται στο τέλος του 8ου, αρχές του 7ου αι. π.Χ. Έχουν βρεθεί περίπου 200 κομμάτια τέτοιων ειδωλίων. Μερικά φέρουν μικρό κράνος και ίσως ήταν έφιππα (έχουν βρεθεί και κομμάτια ζωδίων)· ίσως αποτελούν πρώιμη μορφή της Αθηνάς Ιπτίας¹⁸. Έχουν επίσης σχετισθεί με λατρεία ηγαίων νερών. Ανάλογα έχουν βρεθεί στην Κόρινθο, στη Λευκάδα, στην Απολλωνία, στην Ιλλυρία, στην Κύπρο κ.α. Πάντως ο παλαιότερος, ο αρχαϊκός ναός του Πεισιστράτου δεν έχει εντοπισθεί ακόμα. Ίσως αποκαλυφθεί με την επέκταση της ανασκαφής προς τα ΒΑ.

Η θέση της αρχαίας Παλλήνης αποτέλεσε θέμα συζήτησης για τους επιστήμονες τοπογράφους της αρχαιότητας και τους περιηγητές. Ο Kramer¹⁹ μνημονεύει την Παλλήνη νοτίως του Γαργητταίου ή Κραβατά, «εξ ου δήλον ότι και το αρχαϊόν όνομα περιεσώτεο τότε (1828) εν τω στόματι του λαού», άποψη που ασπάζεται και ο Ι. Σαρής (ό.π.), ο οποίος θεωρεί ότι το όνομα Μπαλάνια είναι μια περιοχή ΝΔ του Χαρβατίου και απηχεί το δωρικό όνομα «Παλλάνα» (οι Δωριείς κατέλαβαν την Παλλήνη το 1125 π.Χ.). Το ίδιο υποστηρίζει από τον Μιχ. Ενισαϊδη-Στρατοκόκο²⁰, καθώς και στην έκδοση του ΓΕΣ Αρχαίαι Έλληνες Συγγραφείς²¹:

«Παλλήνη. Αρχαίος δήμος της Αττικής. Θεωρείται ως ο αρχαιότερος και σπουδαιότερος δήμος της Μεσογαίας. Η ακριβής του θέσις αμφιβοηθείται. Πιθανότερα εκδοχή είναι ότι ευρισκείται νοτίως της σημερινής Μονής Πεντέλης, μεταξύ της στενωπού Γέρακα και του εις Παλλήνην μετονομασθέντος χωρίου Χαρβατί.»

Ο Leake²² και ο Lorper²³ τοποθετούν τη θέση της Παλλήνης στο άνοιγμα μεταξύ Υμηττού και Πε-

ντελικού όρους. Ο Milchhöfer²⁴ εκτείνει τη θέση της Παλλήνης από τη γραμμή Σταυρός - Χαρβατί μέχρι Κάντζας και Παταγγελάκη, ενώ ο Ross και ο Wrede τοποθετούν την Παλλήνη μεταξύ Γέρακα και Χαρβατίου. Τη θέση αυτή δέχεται και ο Γαρδικάς (ΠΑΕ 1920, Οι Δήμοι της Αττικής). Είναι πάντως άξιο να σημειωθεί ότι ο Ι. Τραυλός είχε προ πολλού μαντεύσει την ορθή θέση, την οποία έχει σημειώσει στον αντίστοιχο χάρτη του της αρχαίας αττικής τοπογραφίας, στη θέση του Σταυρού.

Η επιμελήτρια Ξένη Αραπογιάννη, σε ανακοίνωση της στη Β' Επιστημονική Συνάντηση ΝΑ Αττικής, υποστήριξε την άποψη ότι το ιερό έπρεπε ν' αναζητηθεί κοντά στην εκκλησία του Αγ. Γεωργίου στην Γέρακα Αττικής, βασιζόμενη στην εύρεση και δημοσίευση από τον Η. Μόβιους²⁵ ενός πύρινου τριγλύφου του 650 π.Χ. που βρέθηκε εντοιχισμένο στον ναό και προερχόταν πιθανώς από τον αρχαϊκό ναό της Αθηνάς.

Η άποψη ότι ο αρχαϊκός ναός ήταν πύρινος, ή πύρινος μαρμάρinos, ενισχύεται από την ύπαρξη λατομείου πωρολίθου στην τοποθεσία «Πευκακία» δυτικά του ναού²⁶ καθώς και από την ύπαρξη αφθονίας αρχαίων πύρινων αρχιτεκτονικών μελών που βρίσκονται εντοιχισμένα στις χριστιανικές εκκλησίες της περιοχής του Σταυρού (Αγ. Γεώργιο, Αγ. Δημήτριο, Αγ. Θέκλα, Αγ. Ιωάννη Θεολόγο, Αγ. Τριάδα). Ο Γαρδικάς (ΠΑΕ 1920, 57) είχε δει ίσως τα ερείπια των θεμελίων του ναού της Παλλήνης, αφού αναφέρει θεμέλια μεγάλων κτηρίων στο λόφο βόρεια της Αγ. Θέκλας, όπου βρέθηκαν τα θεμέλια του ναού που ανασκάβουμε.

Η περιοχή του Σταυρού και του Γέρακα βρίθει γενικά αρχαιοτήτων, συμπεριλαμβανομένων κρη-

τιδώμάτων κάτω από τον ναό της Αγίας Θέκλας και άλλων, 300 μ. ΒΔ του παλαιού αεροδρομικού σταθμού και αλλού.

Τα ερείπια του ναού που έχουν σήμερα αποκαλυφθεί είναι μόνον θεμέλια. Θεμέλια όμως που μας επιτρέπουν, με αρκετή προσέγγιση, την αποκατάσταση της κατάψεως του ναού, κι αυτό γιατί ο ναός ανήκει σε γνωστό κτηριακό ναϊκό τύπο και γιατί η διατήρησή τους είναι πολύ καλή. Πρόκειται για δωρικό, περίπτερο, εξάστυλο ναό των μέσων του 5ου αι. π.Χ. Η πρώτη ανασκαφή έγινε στο ανατολικότερο οικόπεδο, το οικόπεδο Φλώρου, και απεκαλύφθη το ανατολικό πτερό και τον πρόδομο, εκτός από τμήμα της ΝΑ πλευράς, που βρίσκεται κάτω από την οδό Ζαλόγγου, και τμήμα της βόρειας πλευράς και του βόρειου πτερού, που βρίσκεται κάτω από το προς βορράν οικόπεδο (Ευσταθίου). Έχει επίσης ανασκαφεί, αλλά όχι εξαντλητικά, το προς δυσμάς οικόπεδο, μεταξύ των δύο δωρικών οικοδομών, που έχουν δυστυχώς καταστρέψει τη ΝΔ και τη ΒΔ γωνία του ναού. Εκεί βρέθηκε τμήμα του δυτικού πτερού, της δυτικής προστάσεως και του οπισθοδομίου.

Σήμερα ανασκάπεται ο σκόκος του ναού κάτω από το οδόστρωμα της οδού Ανδρούτσου, που καταργήθηκε με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου Γέρακα²⁷. Δυστυχώς, λόγω της άθλιας ρυμοτομίας και της οικειοποίησης της περιοχής, αλλά και εξατίας της αρνητικής στάσης του πολιτη-διοικητή απέναντι σε καθετί αρχαίο που θίγει την ιδιοκτησία του, ένα μεγάλο μέρος της δυτικής πλευράς του ναού (περί τα 65 τ.μ.) έχει για πάντα καταστραφεί. Οπωσόδηπο, υπολογίζω είναι το πλάτος του ναού, που είναι 16,35 μ., και το μήκος του, που είναι 35,25 μ.

Το βάθος της θεμελίωσης αυξάνεται προς τα δυτικά, λόγω της γενικής κλίσης του εδάφους (ο ναός βρίσκεται στους ΝΔ πρόποδες του λόφου). Έτσι η ανασκαφή στο τμήμα του δυτικού πεδίου έχει φθάσει σε βάθος 2,53 μ. χωρίς να συναντήσει ακόμη το βράχο, ενώ στο ανατολικό τμήμα οι καταγεγραμμένες επιφάνειες του θεμελίου στον βράχο είναι 1 μ., 1,05 και 2 μ. από την ανώτερη σωζόμενη στρώση του θεμελίου στο ανατολικό τμήμα. Οι ανώτερες πάντως στρώσεις του θεμελίου στο ανατολικό τμήμα υπερβαίνουν τη στάθμη της οδού κατά 25 εκ. Ψηλά διατηρείται και το θεμέλιο κάτω από το οδόστρωμα της οδού Ανδρούσου. Ο στερεοβόθρος του ναού ανήκει στο κοινότερο για μεγάλους ναούς είδος. Αποτελείται από τοίχους θεμελίωσης (θεμελιοτόχους), κατασκευασμένους από στρώσεις λίθων σταθερού ύψους 0,51 μ., και οι οποίοι εδράζονται σε επίπεδες κοίτες λαξευμένες στον στερεό βράχο και καρχαμένες προς τα δυτικά, σαν οριζώντιες βαθιές, λόγω του επικλινούς και του ακανόνιστου του βράχου. Οι θεμελιοτόχοι έφεραν την ανωδομή, δηλαδή τους τοίχους και τις κιονοστοιχίες. Είναι όμως, για στατικούς λόγους, καλύτεροι από τα αντίστοιχα φερόμενα μέλη. Χρησιμοποιείται εδώ ένας τυποποιημένος σε μέγεθος λιθολιθός πλάτους 0,65 μ. και μήκους 1,30 (0,65 x 2). Έτσι τα πάχη των διαφόρων θεμελιοτόχων είναι πολλαπλάσια του 0,65 μ.²⁸

Η πλοκή των λίθων, το δομικό δηλαδή σύστημα, ακολουθεί τον τρόπο τοποθέτησής τους φορηδών και κυρίως μήκους (δωρικά και μεταρικά). Η κατασκευή του θεμελίου είναι πολύ κανονική. Αυτή η κανονικότητα μας βοηθάει ν' αποκαταστήσουμε τα μέρη που έχουν καταστραφεί. Η συνέχισή των θεμελίων προς τα πάνω απαιτεί δύο κανονικές στρώσεις λίθων έως την κάτω όδρα του ναοισβάθι. Το ύψος της ευθυνηρίας και των βαθιών της κρηπίδας αντιστοιχεί προς δύο κανονικές στρώσεις του θεμελίου και μία στρώση υπόστρωσης των δαπέδων.

Το ανώτερο έρεπνισμοε του ψηλότερο σημείο της οδού Ανδρούσου κατά μισό μέτρο. Το ύψος της κρηπίδας από το επίπεδο του ανδρώου ήταν 1,25 μ. Ακόμη ψηλότερα ήταν το δάπεδο στο εσωτερικό του σηκού. Τα χρώματα του ανδρώου, που ήταν ψηλότερο στην νότια και τη δυτική πλευρά, πρέπει να τα συγκρατούσαν αναλημματικοί τοίχοι, τους οποίους ελλείψουμε ότι θ' αποκάλυψε η συνέχεια της ανασκαφής στα παρακείμενα προς νότο και δυτικά οικόπεδα.

Πριν από μερικά χρόνια το θεμέλιο θα πρέπει να έφτανε έως της επιφάνειας του εδάφους, της οποίας θ' αποστέλλουσε απλά ένα μέρος που θα είχε την εμφάνιση ενός φυσικού βροχώδους εδάφους. Επειδή όμως ήταν εδάφος που είχαν φυτευθεί ελαιόδεντρα και αμπελινα (ή περσική) ήταν μετόχι και κτήματα της Μονής Πεντέλης, που καλλιεργούνταν δεν θα ήταν εύκολα ορατά και αναγνωρίσιμο (π.χ. ο Milchhöfer και οι άλλοι περιηγητές δεν το είδαν). Πότε όμως καταστράφηκε το θεμέλιο; Εάν παρατηρηθεί προσεκτικά στην επάνω επιφάνεια των λίθων του θεμελίου, διακρίνονται τα ίχνη που έχει αφήσει το άροτρο, τα οποία δεν περιορίζονται μόνο στην ανώτερη στρώση αλλά υπάρχουν και σε χαμηλότερες, εκεί που διακόπτονται οι ανώτερες. Αντίθετα, υπάρχουν και πολλά σημεία όπου, παρά τη διατήρηση του θεμελίου σε αρκετό ύψος, δεν υπάρχουν ίχνη. Έτσι αναγνωρίζονται τα μέρη όπου η αφαίρεση των λίθων προηγείται της γεωργικής χρήσης, και εκείνα στα οποία η αφαίρεση έληξε.

Είναι γνησίη πρακτική η χρησιμοποίηση λίθων των αρχαίων μνημείων ως οικοδομικού υλικού σε μεταγενέστε-

ρα χτίσματα, κυρίως σε χριστιανικούς βυζαντινούς ναούς. Για ν' αφαιρεθούν όμως λίθοι από το θεμέλιο, αυτό πρέπει να ήταν για κάποιο χρονικό διάστημα γυμνό και εκτεθειμένο στα φυσικά στοιχεία και στα ανθρώπινα βλέμματα. Λίθοι από το θεμέλιο του ναού είναι φανερό ότι έχουν χρησιμοποιηθεί στους τοίχους του βυζαντινού ναού του Αγ. Ιωάννη του Θεολόγου, σε απόσταση περίπου 300 μ. προς Α. Η πλήρης απουσία στον τόπο της ανασκαφής οποιουδήποτε θραύσματος από την ανωδομή του ναού οδηγεί στην υπόθεση ότι αυτός αποσυναρμολογήθηκε, μεταφέρθηκε, και συναρμολογήθηκε αλλού, όπως έχει συμβεί άλλωστε και με άλλα κτήρια της Αττικής κατά τη ρωμαϊκή εποχή. Στις περιπτώσεις φυσικής ή σκόπιμης καταστροφής, ακόμη και της πιο βίαιης, απομένουν έστω και μικρά θραύσματα επί τόπου. Είμεθα τα μόνα μαρμάρινα κομμάτια που έχουμε από την επίχωση του δυτικού πεδίου είναι δύο μικρά θραύσματα αρχιτεκτονικών γλυπτών, το ένα από υδροφόρο στήλη με μορφή λεοντοκεφαλής (ίσως σπασιμένα άχρηστα κομμάτια), και μικρά κομμάτια ειδικών μαρμάρων μικρού πάχους από τον μαρμάρινο στυλοβάτη, το δάπεδο ή τους ορθοστάτες του ναού.

Το μεταξόνιο της κιονοστοιχίας υπολογίστηκε²⁹ και βρέθηκε ότι είναι 2,87 μ. Από το μετόνιο βρίσκεται το μήκος της κρηπίδας και πόσες κολώνες είχε στην μακρά πλευρά³⁰. Βρέθηκε ότι ο αριθμός των κολώνων στις μακρές πλευρές ήταν 13 και το μεταξόνιο 2,685 μ. Η αντιστοιχία των προτάσεων προς τον 3ο κίονα της μεγάλης πλευράς είναι το σπουδαιότερο γνώρισμα των έργων του αρχιτέκτονα του θεσπίου. Έτσι δημιουργείται ένα ευριότερο πεδίο, που συνδυάζεται με την δυνατότητα αξιολόγησης, αρχιτεκτονικά και γλυπτικά, του θραγκού και με την πλήρη αισθητική και στυπική απουσία της φαντασματικής οροφής του ανατολικού πεδίου. Τα έργα στα οποία παρουσιάζεται το γνώρισμα αυτό είναι: 1) Το λεγόμενο "Θησαύρι" (ναός του Ηραίου του 449-444 π.Χ.) με 6 x 13 κίονες, 2) Ο ναός του Ποσειδώνου στο Σούνιο (444-440 π.Χ.) με 6 x 13 κίονες, ο ναός της Νεμεσσεως στον Ραυμούντα (436-432) π.Χ. με 6 x 12 κίονες και ο γνωστός στη βιβλιογραφία ως ναός του Άρεως στην αρχαία Αγορά (440-436 π.Χ.) με 6x13 κίονες. Τα έργα αυτά, αν και αναγνωρίζονται ως επανάλυψης του ίδιου πεδίου σχεδίου, παρουσιάζουν και διαφορές, όπως π.χ. στο πλάτος των μεταξονίων, στην διάμετρο και το ύψος των κολώνων, στο ύψος του θρηκού. Διαφέρουν επίσης και ως προς τη γλυπτική διακόσμηση. Ο ναός του Ηραίου του π.χ. έχει γλυπτή ζωφόρο πάνω από τις προτάσεις, ο ναός του Ποσειδώνου είχε ζωφόρο σε όλες τις πλευρές. Στον ναό του Ηραίου και στον ναό της Νεμεσσεως το δυτικό πεδίο είναι στενότερο του ανατολικού, ενώ στον ναό του Ποσειδώνου πλάτύτερο (όπως στον ναό της Παλλήνηδος). Στον ναό του Ποσειδώνου, ο χώρος του αποθεδωδίου είναι ίσος προς τον χώρο του προνάου (όπως στην Παλλήνηδος), ενώ στον ναό του Ηραίου ο αποθεδωδίου έχει μικρότερο βάθος και στην Νεμεσσεως το βάθος είναι μεγαλύτερο από τον χώρο του προνάου. Οπωσδήποτε, κανένα απ' αυτά τα έργα δεν είναι όμοιο με τα άλλα.

Από την ανωδομή του ναού δεν σώζεται, προς το παρόν, παρά μόνο το θραύσμα της υδροφόρου με μορφή λεοντοκεφαλής, που δείχνει ότι η στήλη της μακρής πλευράς θα κοσμούνταν με τέτοια γλυπτή³¹. Το ανατολικό αέτωμα κοσμούνταν πιθανώς γλυπτή παράσταση της Γιγαντομαχίας, με την Αθηνά προεξάρχουσα. Κατ' αντιστοιχία προς τον ναό του Άρεως, τα κεντρικά ακρωτήρια ίσως ήταν χρυσές Νίκες³².

Για τη μορφή του ιερού και τη διατήρηση άλλων στοιχείων του, όπως του περιβόλου, του βωμίου, των δι-

μόνον κτισμάτων και των αναθημάτων, δεν μπορεί να γίνει ακόμη λόγος προτού προχωρήσει η ανακατασκευαστική μορφή της για την καταπόνηση στα κτίσματα του ιερού της Παλληνίδος Αθήνας, ενός από τα σπουδαιότερα αγροτικά αττικά ιερά.

Σημειώσεις

1. Η μέλητη και η δημοσίευση του μνημείου θα γίνει με τη συνεργασία της ανακατασκευής με τον ενάερο σε θέματα νεώτερης αρχαιολογικής πρακτικής της Α. Ξεφωδής Κλαυδίου και Πρόξωτου Αρκαδίου Αρχαιολογικών Αρχών της Α. Μουσικής Κορρέ. Ο Α. Κορρέ έχει ήδη διατυπώσει τις προθέσεις του σχετικά με τη μελέτη σε μικρό τόμο, με την κριτική μας για την προέταση και ανάθεση του μνημείου, και έχει επανηχοήσει τα επί μέρους σχέδια και την αναπόσπαστη που δημοσιεύεται.
2. Α. Τσιμπίδης, *Αττική η περί δήμων της Αττικής*, Αθήνα 1854.
3. W. Peek, *AM 67*, 1912, σσ. 24-29.
4. Τα κατά την παλαιότητα ιστορικομνηστικά ενδείξεις, αποκαλύπτουν αρχικά από πόλεις της ίδιας φυλής και ανώτερα από δήμους που ορίχταν σε διαφορετικές φυλές. Ήταν προβαλλόμενα των συμπλοκίων. Άλλα νησικά "κοινά" προς το κοινό των Μεσογείων, με κέντρο το ιερό του Ηρακλή (IG II 1245, 1247), το κοινό των Αργαίων, με κέντρο το ιερό του Άρη (IG II 2963), οι Τριφυλικοί, Σπέρτ. Byz.: "Ευρυπύλαια", οι Τετραπύλαια, με κέντρο το ιερό του Ηρακλή, Σπέρτ. Byz.: "Ευρύλαια", το κοινό των "Τετραπύλαιων", με διάφορες λατρείες, IG II 1338, το κοινό των Πιλιώνων, με κέντρο το ιερό του Διονύσιου, κ.ά.
5. Ο παράσιτος, ένας χαρακτηρισμός που χρησιμοποιήθηκε από τους αρχαίους ποιητές της εποχής για ανθρώπους χαμηλούς που τρέφοντο στα σπασίματα για να γευματίσουν δωρεάν, φαίνεται ότι ήταν τυπικό μόνο στην Αθηναϊκή πολιτεία, που το ανέθεταν σε άλλους επαρχιακούς, οι οποίοι εκλεγόνταν από την πόλη ως βοηθοί των αρχόντων και είχαν τη φροντίδα να σπασίμασαν και να φυλάττον τα προσερχόμενα στους ναούς αναθήματα. Ο Αθηναίος αναφέρει: "τό δὲ Παράσιτος νόμος πόλιν μόνον ποτε ἦν ὀνομαζόμενον". Ο παράσιτος για το δικό του σπασίματος έπαισαν το 13 από τα θύματα άρνη.
6. O Peek, *o.π.*, υποστηρίζει ότι οι Αργαίτες δεν συμμετείχαν ελαφρώς στο κοινό της Παλληνίδος, αλλά προσέβαλλαν πολύ αργότερα: και στο λόγο της γεωγραφικής υψιπέρας μεταξύ Αργαίων και Παλληνίδος. *V. FHG III 137 F2 78* και *FHG IV 511*.
7. E. Bux, *HE IXA*, 1938 N6.
8. *o.π.*, 1247, 1247, 1251, 1263, 15 *Prosop.*, *Attica 4826* και *IG II 481-486*, 173-38 *Prosop.*, 15448.
9. Ανάλογα: αναθηματική επιγραφή του κοινού των Χολαργέων, όπου αναφέρονται "Αρχαίοι" (*Δωρονήρ, Attika Faso*, 67), διάστημα των "Τριφυλικών", *IG II 1213*, 5.
10. "Άρχαια" πρόκειται στα κοινά των Μεσογείων και της Τετραπύλαιας *IG II 1245, 1247*, 1251, 1263, και "Άρχαίον" αναφέρονται στο διάστημα των Πιλιώνων *IG II 1172*.
11. Στον Ηρόδοτο 1 60 αναφέρεται ως ιεραίο του Παιστράτιου ιερού της Παλληνίδος με άλλη ιεραία με το όνομα Φειά, από την Παιώνα. O Kern, *D. Religion d. Griechen*.
12. Λεξικό Σούδα: "Παλληνή η Βαλλήνη, κατά συγγένειον του β προς το α, παρά Βαλλών Βίβος".
13. α' τυραννίδα Παιστράτου 564-559 π.Χ., β' τυραννίδα 554-553 π.Χ., γ' τυραννίδα 539-527 π.Χ.
14. Πελοποννησιακός πόλεμος ΓΕΣ, σ. 403, σπ. 3, *Εγκυκλοπαίδεια Λεξικό Ηλικό, Μεγάλη Σοφιστική Εγκυκλοπαίδεια*, Μήμη Παλληνή, Γ. Οικονομίου, Παλληνή (α Καρδίτσα). Ένας τόμος, δύο ιστορίες, Αθήνα 1986.
15. Ζάνα τόπος, από την εποχή του βασιλέα Κλέαρχου, την Αττική αποκαλούν πολλούς μικρούς πόλεις με δύο της η κομμάτι διοικητικό κέντρο (κρατούσα) και Βασιλευπύρα. Μερικές από αυτές ήταν η Ελευσίνα, η Τετραπύλαια (Οινόη, Μαρονησίων, Προβάνας) και Τριφυλικών και η Παλληνή, όπου εκπαιρεύοντο η αγροτική κατά πρώτον θέσει Αθήνα και εφεύδονταν οι Παλλαντιοί". *Εγκ. Ηλικό*, τόμος 7, σ. 94.
16. *Εγκ. Λεξικό Ηλικό*, λέξη "Παλλαντιοί", και Γ. Οικονομίου, *o.π.*, σ. 29.
17. Ζαν Ριστέν, *Ελληνική μυθολογία*.
18. Ch. Chouvara-Souli, *Common cults in Epirus and Albania*, Ch. Chouvara-Souli, "Ατρία των Νυμφών στην Ήπειρο", *Ηπειρ. Χρον.* 29 (1988-89), 9-65.
19. Kramer, *Γεωγραφική και ιστορική περιγραφή της Αρχαίας Ελλάδας*, του II, π. 11-26.
20. M. Ενολίδης, *Το Ακρωτήρι της Κρήτης και η επί Παλληνίδος μέση*.
21. Σχόλια στα βιβλία του Ηρόδοτου. Επίσης: Γ. Οικονομίου, *o.π.*, σ. 35.
22. Leake-Westerman, *Die Demeen von Attika*, σσ. 140-164, και *AM 16*, 1961, 207 *Ann.* 1.
23. *L'Épave AM 17*, 1892, 422f.
24. Karlen Ion Attika III, *Text Heth III 35 ff.* (1889).
25. *Mémoires AM 52*, 1927, 162, n. n. XVII, 401.
26. Lepsius, 1890, 25-26. E. Πενδοπούλου, *Αττική*, 86ος σφ.

27. Ευχαριστώ και από τη θέση αυτή εκφραζόμενος στον δήμαρχο Κ. Παπαδοναργακή και το Δημοτικό Συμβούλιο Γέρας, που με παρέχουν πολλές φορές το δικαστικό μητρώο του δήμου για την απομάκρυνση των χωμάτων της ανακατασκευής.
28. Ο αρχαιολογικός μετρητής έγινε από τον Μ. Κορρέ. Από τον ίδιο διατυπώθηκε η υπόθεση της μεταφοράς του ναού. Ο θεμελιωτής τοίχος κρηπίδας 4x0,65=2,60 μ. Θεμελιωτικό κινεματόστατος Α και Δ πρόστατος, 3x 0,65=1,95 μ θεμελιωτόστατος Α τούτου 3x0,65=1,95 μ. Θεμελιωτικό πλάκων θεμελιωτόστατος στην περιοχή της προέτασης 2x0,65=1,30 μ. Διευρυνόμενα τμήματα πλάκων θεμελιωτόστατος σκού, για έδραση τοίχων κρηπίδας κινεματόστατος 4x0,65=2,60 μ. 29. Βασισμένος στον "κόνο του δεύτερου κίνου", (ήτοι κώνου για όλους σχεδόν τους δωρικούς ναούς της μετροπολιτικής και Δ. Ελλάδας των μένων του 5ου α. π.Χ.), σύμφωνα με τον οποίο ο προσέτατος των δύο κώνων και σκού περικλύει από τον άξονα του δεύτερου από κάθε "κωνό κίνου", ο Μ. Κορρέ υπολόγισε το μετρώμο. Το πλάτος του σκού είναι εξεταστικό ναού (ισοστά προς τα 3 μεσά μετατόση της πρόστασης, αυξημένα κατά ένα ποσό ίσο με το πάχος των τοίχων 7,7 μ. οκτώη απόσταση τοίχων + "0,85 πάχος τοίχων=6,35 μ., 8,35-3 = 2,78 μ. το μετρώμο).
30. Σε κάθε κωνοειδή είδη, από τον ή διαφορά μέγεθος πλάτους της κρηπίδας είναι ίση προς το μετρώμο, επί του αριθμού των πλάκων κώνων, μειωμένων κατά *εξ*, μήκους πλάτους του θεμελίου είναι 36,25 16,25=18,9 μ.
31. Εδώ ο αριθμός των πλάκων κώνων υποθέτει ότι είναι 12, 13 ή 14, το μετρώμο θα είναι, *α*), 18,9-6=3,5 μ., *β*) 18,9-7=2,7, *γ*) 18,9-8=10,5 μ. Η μεσάση του *α*), η κρηπίδα προς το μετρώμο μόνο έχουμε βρέε 2,78 μ.
32. Στον Παρθενώνα λεοντοκεφαλείς υπάρχουν μόνο στα άκρα του εσωτερικού ως κύρια ακροτήρια.
33. W. B. Dinsmore, "The Temple of Ares at Athens", *Hesperia Supp.* 3, 1941, fig. 12, σσ. 33-35.
34. Την ανακατασκευή του κτισμάτων και την τελική μελέτη του θα κάνει η Α. Αλεξάνδρα Ηλύκη, αρχιαιολόγος της Β. ΕΠΚΑ.

The Sanctuary of Athena Pallenis

María Platonos-Yota

The foundations of the Athena Pallenis temple, located during a rescue excavation of the II Ephorate of Prehistoric and Classical Antiquities, have been excavated since 1994 at Stavros, Hagia Paraskevi, at the intersection of Androutsou and Zalogou streets. Made of limestone, the foundations belong to a Doric temple of about the mid-first century BC. The temple has been assigned by M. Korres to the well-known "architect of Theseion", since it displays all the characteristics, typical of the other templated buildings that he created (temples of Poseidon at Cape Sounion, Hephaistos at Theseion, Nemesis at Ramnous). The very good preservation of the foundation walls allows the more or less accurate representation of the plan and superstructure of the temple. A large section of its south-west and a smaller one of its north-west corner has unfortunately been destroyed by modern building, since the temple lies in a residence area in which the systematic building inspection has been established recently. The dimensions of the crepis are 36.25 x 16.35 m., while the foundations are preserved up to the fifth block of stone at the west part of the building. The sanctuary of the Athena Pallenis was one of the most famous rural shrines of antiquity. The Archon temple of Peisistratus' time, is mentioned by ancient authors (Herodotus, Aristotle, Euphrates, Aristophanes and others, but it has not been identified as yet. The area of ancient Palleni is also related with many ancient myths, such as the Gigantomachy, the Heracleids, and Theseus. According to the local epigraphical data the sanctuary and temple of Athena Pallenis was the center of a federation in which Palleni, Gargethos, Falaia, and probably Acharnes were participating and which lasted from the Archaic to the Roman period. Many marble members of the temple have been walled in Christian churches of the region, while only a few marble elements from its superstructure have been found in situ. This fact and the verified by excavational data termination of the temple's function in the Roman era leads to the conclusion that the sanctuary was very probably transferred to another better location, as it is also the case with other temples, a custom prevailing in Augustus' years. A depositary of Geometric clay, bird-form figurines (8th-7th century BC) and of various other clay and bronze offerings was excavated to the east of the temple in the last two years. The finds certify the existence of an important cult at the site, probably that of Athena Hippiia in an early stage.